

Lenin, a gyermek

Politikai ikonográfia és pedagógia az államszocializmusban¹

SOMOGYVÁRI LAJOS

Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Tanárképző Központ

Tanulmányom a politikai ikonográfia és a pedagógia egymásra hatásáról, kapcsolatáról szól a magyar államszocializmus idején, egy Lenin-kép ürügyén. A téma ilyen kontextusban nagyrészt feltáratlan még, jóllehet a vizuális propaganda nagyon fontos részét képezte a szocializációnak és indoktrinációnak, egy újfajta rituális-ünnepi rend létrehozásának, mely megalapozni remélte a szocialista identitást. Bourdieu hívja fel a figyelmet a látás és befogadás társadalmi-történeti konstrukciójára (1996, 313–322. o.): az elemzendő képek más funkciókat hordoztak és jelentettek egykor és ma, sőt a képek átalakítása és eltérő kontextusokba helyezése már az adott korban is manipulálta a nézőket. Vizsgálataim a hazai pedagógiai sajtó 1960 és 1970 közötti fotóanyagán alapulnak, kiegészítve a publikált képek eredeti forrásaival, a kiindulópontot egy 1970-ben, Lenin 100. születésnapján megjelent fénykép jelentette, ami egy látszólag szokatlan ábrázolásmódot mutat be: Lenint, a gyermeket.

Kulcsszavak: politikai ikonográfia, oktatástörténet, pedagógiai sajtó, Lenin-kultusz, szocializáció

Bevezetés: a Lenin-kultusz természetrajza

A Lenin-kultusz szakirodalmának kiterjedt külföldi szakirodalma és meghatározó értelmezési irányai vannak, melyeket a következőkben röviden ismertetek. A kultusz lényeges elemeit jelentik a szimbólumok és rituális cselekvések, ünnepek, melyek a célközönség előtt megjeleníthetővé teszik a vezető jelentőségét, átélhetővé teszik a hozzá kötődő események fontosságát, korszakhatár-jellegét. Ilyen értelemben beszélhetünk Lenin-ikonográfiáról (Coquin, 1990), arról a stilizált és heroizált Lenin-alakról, amely személyében összekapcsolta az evilági és spirituális hatalmat, felülemelkedett egyszerű halandó létén, történelemfeletti dicsfényt kapott a munkásosztály nemzetközi harcában – Majakovszkij Komszomol dala ezt röviden így fogalmazta meg: „Lenin – élt, Lenin – él, Lenin – élni fog” (Lányi, 1947. 142. o.).

Nem véletlen a vallásos szóhasználat. Az egyik legelterjedtebb interpretáció a Leninhez kötődő, tisztelettel és hódolattal átítatott diskurzusokat a népi vallásossághoz és a történelmi hagyományokhoz köti, Lenin e nézőpont szerint kielégítette az orosz tömegek igényét egy fensőbb hatalom által legitimált, erős vezető iránt. Ormos Mária a 20. századi totalitáriánus ideológiák (a náciizmus és a kommunizmus) fő jellemzőjének tartotta a szakrális szféra helyettesítését, egy politikai vallás létrehozását: a megfelelő világnézet és vezér követésével már ezen a világon megvalósíthatjuk a mennyországot (Ormos, 1994). Lenin, Hitler és Sztálin a Messiás szerepében tűntek itt fel, akik megmutatják a közösségnek az utat a szebb jövő felé, kijelölve az ellenséget is, mely megakadályozza az oda való eljutást.

Nina Tumarkin, amerikai történész több írásában (1981, 1983) is érvelt a vallásos tradíció és a Lenin-kultusz folytonossága mellett, melynek funkciói a Párttal való érzelmi kapcsolat kialakítása, valamint vezető és népe egységének megmutatása voltak. Lenin karizmája szinte isteni magasságokba emelte őt halála után, ezt a célt szolgálta testének

¹ A tanulmány végső formájának elnyerésében sokat köszönhet Mikonya György és Endrődy-Nagy Orsolya segítségének – tanácsaikat ezúton is köszönöm.

tartósítása, a mauzóleum megépítése, mely szó szerint megvalósította a halhatatlanságát. A kultusz létrehozói valójában a hatalom biztosítása miatt hozták létre a Lenin-ikont, későbbi utódai (Sztálin és Hruscsov is) őrá hivatkoztak, önmagukat tartották a lenini eszmék igazi örökösének. A leninizmus, így lett „államvallás”, az alapító pedig az a természetfeletti vezető és próféta, aki létrehozta az állandóan újraértelmezendő (és így bármilyen helyzetre alkalmazható) szent szöveget (Riegel, 2005).

A marxizmus-leninizmus minden vallásos hagyományt üldözött, aminek a fényében ellentmondásnak tűnik egy hasonló kultusz megalapítása – Benno Enker szerint nem szekuláris vallást hozott így létre a bolsevizmus, hanem az aktuális hatalmi-politikai igényeket szolgálta ki. Az új világ szimbólumaként Lenin a proletariátust és a kérlelhetetlen osztályharcot testesítette meg, vagyis a Lenin-kultusz a tömegek mobilizálását szolgálta (Enker, 1996). A vezér tehát nem Isten földi inkarnációja, hanem a forradalom és a Párt jelképe (Enker, 1987). A kétfajta diskurzus – a politikai vallást megalapító Messiás, illetve a forradalom és Párt egyszemélyű kifejezője – valójában nem zárja ki egymást, amint azt *Victoria Bonnell* szovjet politikai ikonográfiáról szóló összefoglaló műve (1998) is bizonyítja. A szerző Hobsbawm elméletét és a „kitalált hagyomány” (*invented tradition*) fogalmát felhasználva jut arra a következtetésre, hogy a régi elemeket felhasználva alkotott meg a kommunista szovjetrendszer egy új tradíciót, amely biztosította a közösség egységét, legitímálta a párt hatalmát és fontos szerepet játszott a felnövekvő generációk szocializációjában, különböző hitek, értékrendszerek kialakításában, melyek a viselkedést is meghatározták. Praktikusán így használták ki az ideológia formálói az orosz népben mélyen gyökerező ortodoxiát vagy birodalmi-nacionalista gondolatot (ez utóbbira jó példa Sztálin II. világháborús retorikája).

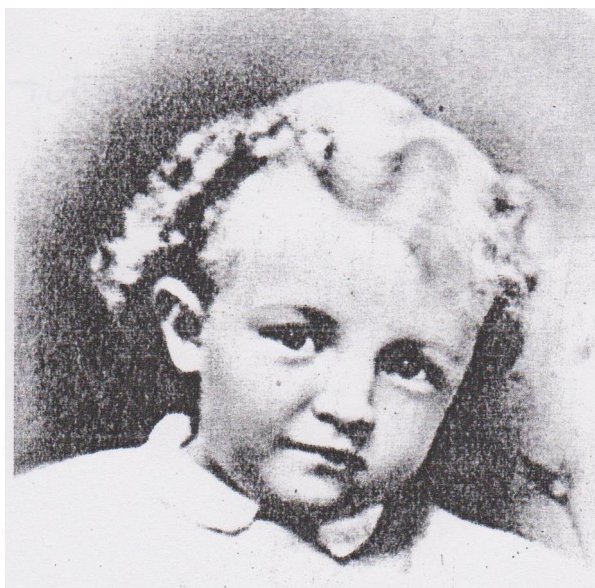
Az elemzésre kiválasztott Lenin-kép valamennyi, fentebb felsorolt aspektusból értelmezhető – a fotót számos variációjával összefüggésbe lehet hozni, ami mindig újabb jelentésmódosulásokat hoz létre. A kontextus is-

merete nélkül a fénykép egy teljesen hagyományos gyermekportré, ami az ikonográfia sokszor előforduló kettősségére figyelmeztet minket: a vizsgálat során létrejövő általános képzeteket mindig konkrét társadalmi-történeti kontextusban kell szemlélni. Például az a fotó, ami egy jelenkori szemlélő számára átlagos gyermekképnek tűnik, lehet, hogy az adott kor nézője számára tele volt jelentést hordozó elemekkel, melyek az öltözködésben, testtartásban, hajviseletben, berendezésben, környezetben, vagy akár a képen megfigyelhető cselekvésekben, társadalmi gyakorlatokban is realizálódhattak.

A gyermekkor vizuális ábrázolásáról szóló elméleti reflexiónak, általában a képleírásnak (ikonográfiának) egyre bővülő szakirodalma van a magyar neveléstudományban (Endrődy-Nagy, 2015; Gécz, 2008; Kéri, 2002; 2009; Mikonya, 2006; Pukánszky, 2001; Somogyvári, 2015; Támba, 2016), ugyanakkor ez a kutatási terület még számos, kiaknázatlan lehetőséget rejt magában. A valóság és kép viszonyánál ez esetben sokkal fontosabb a reprezentáció által sugallt jelentések felfedése: a mód, ahogyan a festmények alkotói vagy a képszerkesztők látják és láttatják a gyermeket, sokat elárul a tágabb értelemben vett kultúra mindennapi természetéről, a hétköznapi élet gyakorlatáról. Lenin a tárgyalt korszak (hatvanas, hetvenes évek) emblematisz figurája, jelképe volt – az ideológián túl egyre inkább a populáris kultúra (mára elfeledett) részévé vált. A gyermek Lenin képe ennek a vizuális toposznak az egyik érdekes változata, amely a hagyományokhoz kapcsolódó, a gyermekképet politizáló szándék sikertelen kísérletének tekinthető.

„Egy hétköznapi kisfiú”

Az 1970-es Lenin centenárium, Lenin születésének 100. évfordulója nagy horderejű esemény volt, amely (a közélet és a társadalomtudományok számára is) újra ráirányította a figyelmet a történelmi személyiségre (Krausz, 2008 11–12. o.). A pedagógiai lapok is megemlékeztek az eseményről, az elemzésre kiválasztott első kép a *Gyermekünk* folyóirat 1970. áprilisi számában jelent meg.

1. kép: „Egy hétköznapi kisfiú”.
In: Gyermekünk, 1970/4, 18. o.

Az ünnep jelensége rendkívül fontos volt a szocialista rendszer számára: az évente ismétlődő alkalmak mellett az egyszeri, jubileumi események ugyanolyan lényegesek voltak. A „felszabadulás” 20. évfordulója (1965) után a „nagy októberi szocialista forradalom” 50. (1967), majd a Tanácsköztársaság szintén fél évszázados (1969) megemlékezési ceremóniái következtek, végül Lenin 100. születésnapja (1970). Ezek az alkalmak alakították a szocialista magyar társadalom ünnepi naptárát, liturgiáját, mely a résztvevők számára jelenthetett formális eseményt vagy érzelmi azonosulásra és visszatekintésre lehetőséget adó rendezvényt, ami folytonosságot teremt a múlttal és megalapozza a közösségi identitást (Connerton, 1997).

A Kádár-rezsim számára veszélyes március 15. ellensúlyozására dolgozta ki a „forradalmi ifjúsági napok” koncepcióját a KISZ, ami március 21. (a Tanácsköztársaság) és április 4. (a „felszabadulás”) összekapcsolását jelentette 1848-cal. A rendezvények megszervezésére részletes forgatókönyveket bocsátott a (párt)vezetés az iskolák rendelkezésére, egy 1958 márciusában kiadott utasítás (*Iskolai ünnepélyek, megemlékezések...*, 1958) például a fent említett ünnepek mellé ugyanolyan súllyal sorolja Lenin születésnapját (április 22.), „amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vezetőjének és szervezőjének éle-

tét, munkásságát, harcait és emberi vonásait megrajzoljuk...” A megemlékezést az adott nap utolsó órájában, vagy osztályfőnöki vagy történelemórán kellett osztályonként megtartani. Az ünnep eszmei tanulsága az értelmezés és az adott helyzetre való alkalmazás szép példája: „Sikerének (ti. Lenin sikerének) titka abban van, hogy soha el nem tért a tudományos szocializmus elveitől. Harcolt mindenfajta elhajlás: revizionizmus, jobboldali opportunizmus és baloldali szektánság (sic!), dogmatizmus ellen egyaránt.” 1956 után pont ez a kétfrontos harc jellemezte az MSZMP-irányvonalát – a revizionizmus fogalma Nagy Imre csoportját, a reform-, nemzeti kommunizmust jelentette, a dogmatikus szektánság pedig a szélsőbalos túlkapásokat.

Lenin emberi vonásainak illusztrálására, a nagy személyiség közelebb hozására szolgált az első kép, amely egyébként négyéves korban ábrázolja a bolsevik vezért. A folyóirat tematikájához való ideológiai adaptálás is indokolja a fotó szerepeltetését, hiszen a Gyermekünk profilja (címéből adódóan is) főleg a kisgyermekkor, családi neveléshez állt közel. A fénykép kontextusa teremt meg az értelmezési keretet, amely a befogadást is determinálja – a cím („Egy hétköznapi kisfiú”) rögtön egy figyelemfelhívó paradoxont hordoz magában. A fiú későbbi életének ismeretében már nem egy átlagos kisgyermeket látunk,

hanem annak a vezérnek már ekkor megmutatózó jeleit próbáljuk felismerni, ami előre megjósolta sorsát. Ha viszont elvonatkoztatunk ettől a tudástól, az „ártatlan gyermek” jól ismert képi toposzához jutunk el: szőke, göndör haj, ártatlan tekintet, nemi szempontból kevésbé meghatározható (fiú vagy lány is lehet), az elvesztett Édent szimbolizálja (az „ártatlan gyermek” narratívájának történeti kialakulásához és jellemzőihez l. *Golnhofér és Szabolcs*, 2005; *Higonnet*, 1998). Az általános gyermeki képzet így kapcsolódik össze a konkrét történelmi jelenséggel, a két szféra egymást kölcsönösen befolyásoló hatására pedig tudatosan rájátszik a lap szerkesztői gárdája.

A kép melletti versrészlet megmagyarázza, és újabb nézőpontba helyezi a címet:

„A kommunizmus kísértete
Európán
átröpdösött,
eltűnt,
majd feltűnt a látkör szélein.
Ennek okából Szibíriában,
az isten háta mögött
megszületett
egy hétköznapi kisfiú,
Lenin.”

(*Majakovszkij*, 1924)

A *Vlagyimir Iljics Lenin* című poéma 1924-ben, Lenin halálának évében született. Az idézet a marxizmus kiindulási helyéhez, a *Kommunista kiáltvány*hoz köti a gyermeket, aki egy új korszakot hoz el születésével – az anyagi kinézet, a versrészlettel együtt így már tényleg a Megváltó alakjára való aszociálást teszi lehetővé. A kommunizmus kísértete, amely feltűnik a láthatáron és a Jézus születését jelző csillag analógiája, az isten háta mögötti világrajövetel mind-mind erre is utalhat. Ezt a feltételezést támasztja alá a vers folytatása: „Ezt, nem magyarázza ósláv egyházi írás horga, nem Isten parancsolta: a kiválasztott te légy! Ezt az utat emberi léptekkel rőtta...” (idézi: *Koroknai*, 1977. 21. o.). A mű születése után 26 évvel, 1950-ben egy

szovjet irodalomtörténész így értékelte a költeményt: „Leninnek, a halhatatlan vezérnek az alakja, akinek az eszméit az idő el fogja terjeszteni az egész világon, világosan rajzolódik ki a költeményből” (*Krajevskij*, 1950. 18. o.).

A Leninről való beszédmód szakralitása nyilvánvaló, az új kezdet megörökítése és az új vallás megalapítójának születéséről való megemlékezés már a kommunista rituálé része – azonban ez a kép manipulált. A gyermekportré eredetije ugyanis nem az itt publikált fénykép, hiszen ez az arc valójában egy nagyobb fotóból való kivágással jött létre. Lássuk hát az eredeti képet!

A kisfiúról készített eredeti fénykép

2. kép: A 4 éves Vlagyimir Uljanov, testvérével, Olgával. Szibíriában, 1874. (Fényképész: E. L. Zhakrzhevskaya) Forrás: <https://www.marxists.org/archive/lenin/photo/family/012.htm>.

A második fénykép az eredeti, amelyből kivágták Lenin portróját (az első fotót) – ez utóbbi, a gyermek Lenin képmása terjedt aztán el. A portré a festészettől örökölt műfaja a fotográfiának, a 19. század második felében a gazdagodó középosztály önnön jelentősége megörökítésére rendelt hasonló képeket, ami

aztán nagyon jövedelmezővé tette a fényképészek tevékenységét (Szilágyi, 1982. 73–74. o.). A festő és a fotográfus a megrendelő igényeihez alkalmazkodó szakember ebben az esetben, aki a megjeleníteni kívánt, ideális családképet hozza létre – ezek a képek ugyanis nemcsak a család, hanem a külső környezet, a közösség nyilvánossága számára is készültek. A nyolctagú családról öt évvel későbből, 1879-ből maradt fenn egy fénykép, a többi gyerek esetében azonban nem találtam az Olgát és Vlagyimirt külön ábrázoló fotóhoz hasonlót.

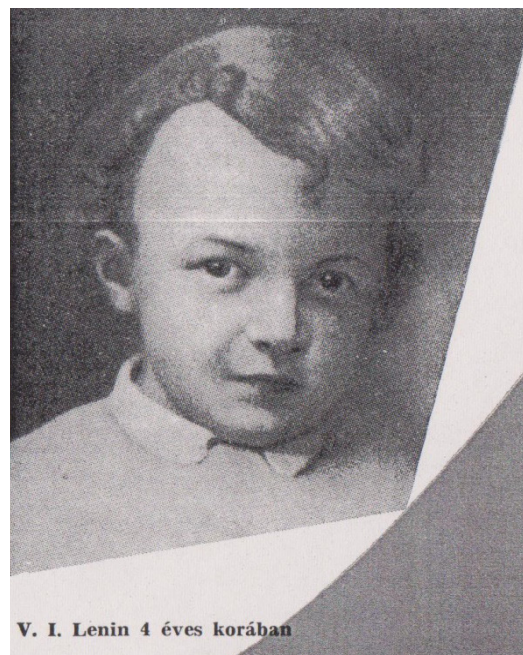
Egy marxista ihletésű fotóelmélet a portré műfajában a tipikus és az egyedi dialektikáját látta (Fischer, 1980. 15. o.) – ebben az esetben a polgári igények, környezet és attitűd, valamint az ezt kifejező fotográfia tipikusnak tekinthető; ami viszont különlegessé teszi a képet, az az adott család és a fiú utóélete, a mozgalom és a forradalom nézőpontja. A kép valószínűleg műteremben készült, beállított jellegű, a fotó más, rosszabb minőségű változataiban a baloldalon egy lepel is látható, amit itt eltüntettek, de ez csak megerősíti a fenti feltételezést. Az ünneplő ruha és a párnázott, díszes (biedermeier?) szék olyan, a polgári jólétre utaló rekvizitumok, melyek nem férhettek bele a forradalmár népszerű képébe, ezért is vághatták ki Lenin képmását a családi fotóból – a másik ok természetesen a leendő hős kiemelése a kompozícióból, a fókusz áthelyezése.

A gyermek Lenin öltözete – az előbb ismertetett kontextus ellenére – ugyanakkor eltér a korabeli polgári ízlésvilágtól, hiszen a kis csizma és a fehér (gyolcs?) nadrág inkább a paraszti öltözködéskultúrához közelíti a fiú személyét. A család haladó nézeteit tekintve ez nem meglepő, hiszen a nép közé járó, narodnyik értelmiségi mozgalom is ezekben az évtizedekben élte tetőpontját (igaz, Lenin később nagyon élesen szembefordult az irányzattal). Bármilyen személyes fénykép lehet az emlékezet és kutatás tárgya, kulturálistörténelmi státuszt kapva így, a kollektív múlt részeként (Sturken, 1999). A folyamatot jelen esetben az ismert családi háttér, az utókor ismerete determinálta: a kép eredetileg csak a családi memória eleme volt, Lenin halála

után azonban egy kiemelkedő személyiség kultikus életrajzának vizuális jelévé vált – legtöbbször annak kivágott eleme, a képmás.

Fényképből festmény

A kép másik változata is előfordult a pedagógiai sajtóban, amint azt a harmadik kép is mutatja.

3. kép: V. I. Lenin 4 éves korában. Úttörővezető, 1963/4, borító II.

Festészet és fényképészet összefüggései, kölcsönhatása a 19–20. század fordulójának kedvelt témája volt, a korszak egyik jellemző irányzata a piktorializmus, ami a fényképet is úgy fogta fel, mint egy, a festményhez hasonló műtárgyat. Az ilyen képek a lágyan rajzoló, „festőiességet” kiemelő optikát részesítették előnyben (Tóth, 2010), az Úttörővezetőben megjelent példám azonban nem ehhez az irányzathoz tartozik: a fénykép alapján készült festményről van itt szó. Ivan Parkhomenko készítette a művet, amely sajátosan ötvözi a realizmust a transzcendenciával, az ábrázolt személy emberfelettségével. A fénykép alapján való festést az arcvonások, a frizura és a gallér is alátámasztja, ugyanakkor a háttér teljesen eltűnik, a fekete háttér – fehér alak ellentéte, a kontúrok elmosódottsága pedig inkább egy felettünk álló valóságra utal.

Magyar példa szintén említhető a hasonló irányú transzformációra: Endrődy-Nagy Orsolya hívja fel a figyelmet a folyamatra, melynek során a Petőfiről készült híres dagerrotípiá több lépésben átalakult Orlay Petrich Soma és Egerváry vásznán festményre (*Endrődy-Nagy*, 2015. 74. o.). Általában a festményekről készített reprodukciók, fényképek jelezték a két médium közti átfordíthatóságot és ennek problematikáját (*Benjamin*, 1966), az ellenkező irányú váltás (fotóból festmény) az eredeti történeti alak műalkotássá lényegülését jelentheti, egy másfajta, szakrális valóságba történő áthelyezést. Petőfi és Lenin személyisége, reprezentációs tere jól tükrözi a különböző szinteken való létezés lehetőségét, a valóságos és mitikus síkok egymásba folyását. A Leninről készített eredeti festmény a negyedik kép.

4. kép: Ivan Parkhomenko: V. I. Lenin 4 éves korában. (1920-as évek) Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lenin_V_I_at_age_of_4.jpg

A sötét múltból kiemelkedő, új ígéretet hordozó gyermek az eredeti fotónál tudatosabban, felnőttesebb modorban tekint a nézőre – a kép alapján Ariès „kicsinyített felnőtt” koncepciója (1987) is eszünkbe juthat, mint festészeti konvenció, de a leendő népevezér, a

felkészült ideológus visszavetített arcvonásai szintén felismerhetők. Az ovális alakú műhagyományos, a korban divatos arckép formáját imitálja, ilyen változatban szerepel egyébként a fotóváltozat is, egy Lenin életét összefoglaló képes műben (*Lenin élete képekben*, 1950. 12. o.). Az első és a második képhez képest a festő megváltoztatta a gyermek mimikáját, a fej és a száj tartását, így lett a bájos, angyali, mosolygó kisgyermekből öntudatos, harcra kész alak.

Lenin családja körében

A Lenin-mítosz vagy legenda a gyermekkép átideologizálásával kezdődik, melyről számtalan magyar és főleg orosz nyelvű szöveges forrás tanúskodik. Magyarországon 1945 után kezdődött meg a mozgalom alapítójának kanonizálása, forradalmi-munkásmozgalmi Panteonba való beemelése, a hős alakjának népszerűsítése a tömegek körében (*Kató*, 1948; *Lenin emlékezete*, 1948; *Sztálin*, 1948) – a folyamat párhuzamosan haladt a Kommunista Párt erősödésével. Csakhogy ez a kép manipulált és „csonkolt”, a szó átvitt és konkrét értelmében egyaránt: ahogyan a fotók között, és a fotók felületén szelektált a képszerkesztés gyakorlata, ugyanúgy hallgatták el az életrajz egyes részleteit a hagiográfusok. A fénykép alakjai közül való kiemelés, a kép másik szereplőjének, a kontextusnak az eltüntetése (amelyre az előzőekben láttunk példát) tulajdonképpen szimbolikus jelentésadást fejez ki: az így keletkező portrét leválasztották saját „életvilágáról” (*Dallos*, 2005, 14–15. o.), elszakították társadalmi és múltbéli meghatározottságaitól. A gyermek Lenin így válhatott egy új kor hírnökévé, aki időn és téren kívül elhelyezkedve hozhat el egy jobb világot.

Ha összevetjük ezt a mítoszt, a Lenint családja körében, 9 évesen megörökítő fényképpel, a kontraszt rendkívül felerősödik ideál és valóság között.

5. kép: Az Uljanov család: Maria Alexandrovna, Ilja Nikolajevics és gyermekeik: Olga, Maria, Alexander, Dimitrij, Anna, Vlagyimir. Szimbirszk, 1879. (Lenin jobb szélén ül).

Forrás: <https://www.marxists.org/archive/lenin/photo/family/009.htm>

Lenin családja a cári rendszer kiváltságosai közé tartozott (később Lenin rombolta le ezt a rendszert) – ezt a tényt az osztályharcos szemlélet jótékonyan elhallgatta. Az örökletes nemességet anyai ágon az orvos nagypapa biztosította, míg az apa 1874-ben, az Olgával közös fotó (lásd 2. kép) évében lett a kormányzás népiskoláinak igazgatója, ezzel együtt pedig államtanácsosi rang és nemesség járt, megszólítása pedig „kegyelmes úr” volt (Pritz, 2011. 273–274. o.). A társadalmi státusz-emelkedéshez megfelelő reprezentáció is illett, amelyet ez a családi fotó is kifejez. Az öntudatos, hatalmi elitbe tartozó szülők-ről és gyermekeikről készített kép jó módot, gazdagságot sugall, amely biztosan nem illett a forradalmár népvézér későbbi képzetébe.

Befejezés

A családi fotók többféleképpen válhatnak a politikai manipuláció eszközévé (Molnár, 2015. 37–45. o.): a vezér ábrázolása gyerekkel éppúgy ide tartozik, mint egy portré kivágása, átalakítása, abból a célból, hogy megváltoztassuk a háttérrel, eltüntessük az ideológiának nem megfelelő szereplőket és jelentéseket. Ugyanannak a képnek a különböző változatait tekintettem át írásomban: az eredeti fénykép kivágása önálló életre kelt, majd ezt alapul véve festmény formájában született újjá – mindezt szembesítettem a Lenint körülvevő történeti-társadalmi valósággal, a családi háttérrel. A Lenin-legenda képi és verbális elemeinek feltárásában csak kezdeti lépéseket jelenthet tanulmányom, egyfajta bevezetést a

mítoszba, mely a későbbiekben még számos elemmel bővíthető.

A kultusz több dimenziója is érvényesíthető volt az elemzésben. A szakrális szférát a képet körülvevő kontextus, a Leninről szóló diskurzusok biztosítják, mely még a tudományos beszédmódot is áthatotta, a történelmi dimenzió, a nagy személyiségeknek kijáró tisztelet folytán szintén nyilvánvaló. A pedagógiai lapokban való publikálás pedig a kultusz nevelési céllal való felhasználását szolgálta: a nagy történelmi alakok vagy költők példaképként való állítása mellett a nevelők és tanárok figyelmébe ajánlották a szerkesztőségek (közvetve a pártvezetés) Lenin személyét, aki hasonló funkciót tölthet be a nemzetközi munkásmozgalom bemutatásakor.

Pedagógia és politika viszonya talán a politikai szocializáció fogalmkörével közelíthető meg a legjobban (Szabó, 2000). A hatalom minden korban olyan értékeket, normákat, valamint identifikációra alkalmas képzeteket, szimbólumokat és ünnepeket közvetít, melyek alkalmasak a legitimitációra és közösségképződésre. Ebben a folyamatban akár egy kisgyermekről készült fénykép is felhasználható, hiszen ez közelebb hozhatja a nézőkhöz, befogadókhöz a nagy történelmi folyamatokat, emberibbé teheti a jelentőségteljes szereplőket. Egy másik nézőpontból a legenda születésének vagyunk tanúi, ami tulajdonképpen utólagos konstrukció, és több helyen is ütközött a valóság különböző elemeivel.

Felhasznált irodalom

- Ariès, Philippe (1987): *Gyermek, család, halál*. Gondolat, Budapest.
- Benjamin, Walter (1966): A műalkotás helyzete technikai reprodukálhatóságának korszakában. *Helikon*, 12. 4. sz., 471–473.
- Bonnell, V. E. (1998): *Iconography of Power. Soviet Political Posters under Lenin and Stalin*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London.
- Bourdieu, P. (1996): *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford University Press, Stanford.
- Connerton, Paul (1997): Megemlékezési szertartások. In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai*

antropológia. Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 64–82.

- Coquin, François-Xavier (1990): Lenin-ikonográfia. *Világosság*, 31. 7. sz., 531–541.
- Dallos Csaba (2005): *Családi fényképgyűjtemények vizuális antropológiai elemzése*. Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem, Debrecen.
- Endrődy-Nagy Orsolya (2015): *A reneszánsz gyermekképe. A gyermekkép reneszánsza 1455–1517 között Európában. Ikonográfiai elemzés*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Enker, B. (1987): Die Anfänge des Leninkultes. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 35. 4. sz., 534–555.
- Enker, B. (1996): Leninkult und mythisches Denken in der sowjetischen Öffentlichkeit 1924. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 44. 3. sz., 431–455.
- Fischer, K. (1980): *Porträtfotografie*. VEB Fotokino-verlag, Leipzig.
- Géczi János (2008): Ikonológia – ikonográfia mint a történelmi pedagógia segédtudománya. *Iskolakultúra*, 18. 1–2. sz., 108–119.
- Golnhofer Erzsébet és Szabolcs Éva (2005): *Gyermekkor. Nézőpontok, narratívák*. Eötvös, Budapest.
- Higonnet, A. (1998): *Pictures of Innocence: The History and Crisis of Ideal Childhood*. Thames and Hudson, London.
- Iskolai ünnepélyek, megemlékezések márc. 15., márc. 21., április 4. és április 21. (!) évfordulókról*. Somogy Megyei Tanács Művelődésügyi Osztály, 27547-4/1958. Kaposvár, 1958. március 7. Tabi Állami Gimnázium Irattára.
- Kató István (1948): *Lenin élete*. Szakszervezeti Ifjúsunkás és Tanoncmozgalom Oktatási Osztálya, Budapest.
- Kéri Katalin (2002): Gyermekképünk az ötvenes évek első felében. *Iskolakultúra*, 12. 3. sz., 47–59.
- Kéri Katalin (2009): Hervasztó jelen, virágzó jövő. Gyermekábrázolás a Nők Lapja címlapjain az 1950-es években. In: Szabolcs Éva (szerk.): *Ifjúkorok, gyermekvilágok II*. Eötvös Kiadó, Budapest, 111–233.
- Koroknai Zsuzsa (1977): *Így élt Lenin*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Krajevskij, P. D. (1950): Majakovszkij, a forradalom költője. *Irodalomtörténet*, 38. 2. sz., 1–20.
- Krausz Tamás (2008): *Lenin. Társadalomelméleti konstrukció*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Lányi Sarolta (1947): *Orosz költők. Antológia*. Új Magyar Könyvkiadó, Budapest.

- Lenin emlékezete* (1948). Összeállította a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság. Budapest Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet, Budapest.
- Lenin élete képekben* (1950). Szikra, Budapest.
- Mikonya György (2006): Pedagógiai életképek az 1945 utáni magyar nevelés történetéből. In: Szabolcs Éva (szerk.): *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon*. Eötvös Kiadó, Budapest, 59–114.
- Molnár Ágnes Éva (2015): *A családfotó mint az illuziókeltés eszköze*. Doktori disszertáció, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest.
- Ormos Mária (1994): Boldogság-ideológiák a XX. században. *Magyar Tudomány*, **101**. 10 sz., 1189–1201.
- Pritz Pál (2011): *Az objektivitás mítosza?* Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- Pukánszky Béla (2001): *A gyermekkor története*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Riegel, K-G. (2005): Marxism-Leninism as a Political Religion. *Totalitarian Movements and Political Religion*, **6**. 1. sz., 97–126.
- Somogyvári Lajos (2015): *Ikonográfia a nevelés-történet-írásban*. Gondolat, Budapest.
- Sturken, Marita (1999): The Image as Memorial: Personal Photographs in Cultural Memory. In: Hirsch, Marianne (ed.): *The Familial Gaze*. Dartmouth College Press University Press of New England, Hanover, 178–196.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról*. Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Szilágyi Gábor (1982): *A fotóművészet története a fényrajztól a holográfiáig*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.
- Sztálin (1948): *Leninről*. Szikra, Budapest.
- Támba Renátó (2016): A tanulás és az iskolás gyermek motívuma a szolnoki művésztelep festészetében. *Educatio*, **25**. 2. sz., 284–290.
- Tóth Balázs Zoltán (2010): Modernista törekvések a magyar fotográfiában. *Forrás*, **42**. 7–8. sz., 101–126.
- Tumarkin, N. (1981): Religion, Bolshevism and the Origins of the Lenin Cult. *Russian Review*, **40**. 1. sz., 35–46.
- Tumarkin, N. (1983): Political Ritual and the Cult of Lenin. *Human Rights Quarterly*, **5**. 2. sz., 203–206.

Lenin as a Child Political Iconography and Pedagogy during State-Socialism

The study aims to reveal the connections and affects between political iconography and pedagogy, during Hungarian state-socialism – with a description of a Lenin-picture. This topic has not been investigated yet, although visual propaganda played an important role in socialization and indoctrination, tried to create and found a new ceremonial-ritual order and the socialist identity. Bourdieu pointed out that the eye and the perception is a historico-sociological construction (Bourdieu, 1996. 313–322.): the following analyzed pictures have been bearing different functions and meanings then and now, transforming photographs and contexts could manipulate viewers at that decade, too. My researches are based upon a corpus of Hungarian pedagogical journals, between 1960 and 1970, supplemented by original sources of the pictures. The starting point was a photo, published in 1970, on the 100th anniversary of Lenin's birthday, showing a seemingly unconventional representation: Lenin as a child.

Keywords: political iconography, history of education, pedagogical journals, Lenin-cult, socialisation

- Somogyvári Lajos (2017): Lenin, a gyermek – Politikai ikonográfia és pedagógia az államszocializmusban. *Gyermekevelés*, **5**. 1. sz., 55–63.